

‘Ο Χρυσός, πηγές και έπεξεργασία

‘Η ελληνική μυθολογία συνδέει την έπεξεργασία των πολύτιμων μετάλλων με μακρινούς λαούς. ‘Η φήμη του Πακτωλού ή Χρυσορράδα ποταμού στη Μικρά ‘Ασία έχει μείνει ζωντανή μέχρι σήμερα στην έκφραση «αυτός είναι Πακτωλός» που χρησιμοποιείται για πηγές μεγάλου πλούτου. Τά νερά του ποταμού μεταφέ-

ρουν μαζί με την άμμο και ψήγματα χρυσού από τό δρος Τμώλο, άπ’ όπου ηγιάζει. ‘Από τά παράλια τής Μαύρης Θάλασσας έρχεται και τό χρυσόμαλλο δέρας. ‘Ο μύθος τής χρυσής προβειάς είναι συνδεδεμένος με την τεχνική διαχωρισμού των ψηγμάτων του πολύτιμου αυτού μετάλλου από τους κόκκους τής άμμου. ‘Εκει μα-

κρτά στη Σκυθία μάζευαν τό χρυσάφι μέσα από την άμμο του ποταμού ‘Ορόντη. ‘Εβαζαν άμμο και ψήγματα χρυσού επάνω σε μιά προβεία ή έρικριαν με δύναμη νερό. Τό άποτέλεσμα ήταν ή άμμος νά φεύγει, ενώ τό βαρύτερο χρυσάφι μπλεκόταν στα μαλλιά τής προβειάς. Στη συνέχεια, άφηναν τό δέρας νά στεγνώσει και τό τίναναν για νά μαζέψουν τά ψήγματα του χρυσού.

‘Ο ποταμίσκος αυτός χρυσός περιέχει πάντοτε άσημι και έχει άνοιχτό κίτρινο χρώμα, γι’ αυτό ονομάστηκε ήλεκτρο. ‘Εκτός από τόν ποταμίσκο ύπάρχει και ό χρυσός πού έξάγεται από φλέβες πετρωμάτων, τόσο στην έπιφάνεια του έδάφους (χρυσός μεταλλευτός), όσο και σε στοές σε βάθος (χρυσός όρυκτός).

‘Η διαφοροποίηση του χρώματος των κραμάτων σύμφωνα με τά στοιχεία πού τά συνθέτουν, οδήγησε από νωρίς τόν άνθρωπο νά εφεύρει διάφορους συνδυασμούς μετάλλων. Στην αρχαιότητα, τά πιό συνηθισμένα κράματα ήταν αυτά πού περιείχαν άσημι και χαλκό.

‘Ο χρυσός στην ‘Ελλάδα

Γιά τόν ελληνικό χώρο, οι πηγές του χρυσού τής Κρήτης και των Μικρών δέν είναι γνωστές. Στην κλασική και έλληνιστική ‘Ελλάδα ύπήρξαν όρισμένες τοποθεσίες πού έδωσαν χρυσάφι, αλλά γρήγορα εξαντλήθηκαν. Οι άρχαίοι συγγραφείς αναφέρουν τή Θάσο, τή Σίφνο κ.ά. Εύρεια χρήση του χρυσού παρατηρείται στους χρόνους του Φιλίππου Β’ τής Μακεδονίας πού έκμεταλλεύτηκε τά

1. Τα πρώτα κοσμήματα ήταν σφυρηλάτα. Ο μαλακός φυσικός χρυσός σφυρηλατούταν για να σχηματιστούν λεπτά φύλλα, τα οποία, στη συνέχεια, κόβονταν στο επιθυμητό σχήμα. Η κατεργασία των φύλλων χρυσού μπορούσε να γίνει με διάφορες τεχνικές. Η χρησιμοποίηση φύλλων σφυρηλάτου χρυσού έχει δώσει από τα ωραιότερα δείγματα μεταλλοτεχνίας.

2. Στη σφυρηλάτηση του μετάλλου βασίζεται και η εκκρουση τεχνική, ή εκτύπωση με τη βοήθεια μήτρας και ή σφυρηλάτηση πάνω σε έκμαγιο. Στην πρώτη περίπτωση, το φύλλο χρυσού δουλεύεται από την ανάποδη. Τα διάφορα διακοσμητικά σχέδια αποτυπώνονται σε μορφή κοιλότητας (κοκκίδωση, γραμμές, άπλα σχήματα), ενώ από την πρόσθια όψη του φύλλου εμφανίζονται με τη μορφή εξώγλυφου διακόσμου.

3. Για την εκτύπωση ενός θέματος με τη βοήθεια μήτρας, το φύλλο χρυσού τοποθετείται πάνω στη μήτρα που φέρει, σε κοίλο σχήμα, τον επιθυμητό διάκοσμο. Όπως στην τεχνική της σφυρηλάτησης, έτσι και εδώ η επεξεργασία του φύλλου χρυσού γίνεται από την ανάποδη, ενώ στην πρόσθια όψη το θέμα παρουσιάζεται τι εξώγλυφο. Η τεχνική αυτή επιτρέπει την «βιομηχανική» άναπαγωγή ενός διακόσμου.

4. Συχνά οι τεχνικές αυτές συνδυάζουν εξώγλυφο με εσωγλυφο διάκοσμο, προκειμένου να πλουτιστεί ή διακοσμοποιηθεί επιφάνεια. Ο εμπλουτισμός αυτός πετυχαίνεται με την επεξεργασία του χρυσού και από τις δύο όψεις. Σε συνδυασμό με τους παραπάνω τρόπους διακόσμησης κοσμημάτων χρησιμοποιήθηκαν και η διάτρητη τεχνική, που συνίσταται στην αφαίρεση του φόντου γύρω από το θέμα.

δρυχεία του Παγγαίου όρους. Στη συνέχεια, οι κατακτήσεις του Μεγάλου Αλεξάνδρου έφεραν στην Ελλάδα τους θησαυρούς των Περσών. Αυτό τό κύμα χρυσού στάθηκε άφορμή για μία έντυπωσιακή άνθηση της ελληνικής μεταλλοτεχνίας. Κάτω από την επίδραση του περσικού πολιτισμού, οι Έλληνες τεχνίτες χρησιμοποίησαν πολύ τούς ήμιπολύτιμους λίθους. Στα τελευταία προχριστιανικά χρόνια ή χρυσοχοΐα των Ελλήνων θεωριόταν ή πιό τέλεια. Σκύθες, Πέρσες, Ίταλοί, κ.ά. πλήρωναν άκριβά τά ελληνικά κοσμήματα καί τούς Έλληνες δούλους που γνώριζαν την τέχνη του χρυσού. Έτσι, βλέπουμε πολλά χρυσά αντικείμενα ελληνικής τέχνης να βρίσκονται στα μουσεία του Έρμιτάζ, τό Τάραντα καί άλλου.

Τό κόσμημα

Η σπανιότητα του χρυσού είναι ή αιτία της εξαφάνισης τώων παλιών κοσμημάτων. Από γενιά σε γενιά, τά παλιά κοσμήματα καταστρέφονταν για να φτιαχτούν από τό ύλικό τους καινούρια. Οι άρχαίες ταφές, που φύλαξαν άνεπάρτα δείγματα χρυσοχοΐας, είναι ή σημαντικότερη πηγή τών γνώσεών μας πάνω σ' αυτή τη μορφή της τέχνης.

Τό χαρακτηριστικό που κάνει τό άρχαιο κόσμημα να ξεχωρίζει από τό σύγχρονο είναι ότι σήμερα αποτελεί ένα άπλο στολίδι, ενώ στούς άρχαίους είχε έντονο μεταφυσικό συμβολισμό. Άκόμα καί όταν τό κόσμημα δέν άπεικόνιζε θεότητες, συχνά άναφερόταν σ' αυτές. Έτσι, βλέπουμε μία καρφίτσα για τά μαλλιά να τη στολίζουν δυό περιστερία, πουλιά συνδεδεμένα με τη θεά Άφροδίτη. Τό κόσμημα αυτό είχε την ιδιότητα

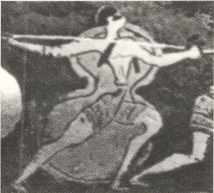
5. 6. Τό σύρμα, στην πρώτη του μορφή, είναι καί αυτό προϊόν σφυρηλάτησης. Ο τεχνίτης έπαιρνε μία ταινία από φύλλο χρυσού, την έστριβε καί στή συνέχεια τη σφυρηλατούσε μέχρι να γίνει λεπτό σύρμα. Στην ελληνιστική εποχή, κατασκευάζαν σύρμα περνώντας τόν χρυσό από διαδοχικά μικρότερες όπες μιάς μεταλλικής πλάκας. Με σύρμα κατασκευάστηκαν ωραιότερες χρυσές άλυσίδες καί χρυσές επιφάνειες διακοσμήθηκαν με την τεχνική της «ουρμητήρης» ή ουρματοτεχνική. Η τεχνική αυτή συνίσταται στην επικόλληση λεπτού σύρματος πάνω στην χρυσή επιφάνεια, σχηματίζοντας διάφορα σχέδια.

7. Στή σурματοτεχνική βασίζεται και ή διακόσμηση με αμάλα: Μέ ή βοήθεια σύρματος, ή έπιφάνεια χωρίζεται σε διαμερίσματα, που τό καθένα τους γεμίζει από αμάλα διαφορετικού χρώματος.

8. Από τίς παλιότερες τεχνικές διακόσμησης κοσμημάτων είναι ή κοκκίδωση. Συνίσταται στην επίκληση μικροσκοπικών κόκκων χρυσού, με διάμετρο μέχρι 0,002 εκ., στή χρυσή έπιφάνεια, σύμφωνα με ένα όρισμένο σχέδιο.

9. Στήν έπεξεργασία των μετάλλων περιλαμβάνεται και ή ένθετος διακόσμηση. Στήν τεχνική αυτή χρησιμοποιούνται διάφορα μέταλλα ή κράματα. Διαδεδομένη ήταν άκόμα στους άρχαιους και ή τεχνική ής έπιχρυσώσης και ής έποργύρωσης των μετάλλων.

νά κάνει πιό άξιαγάπητη αυτήν που τό φορούσε. Ένα άλλο παράδειγμα είναι τό ρόδι, σύμβολο ής Περασφώνης, θεάς ής άναγέννησης ής φύσης, που στολίζει άρχαία κοσμήματα.

Χρυσός και νόμισμα

Τό χρυσάφι σάν συναλλακτική άξια άργησε νά χρησιμοποιηθεί. Πρώτοι οι Λυδές έκοψαν χρυσά νομίσματα, γύρω στον 7ο αιώνα π.Χ., μεταχειριζόμενοι τόν χρυσό του Πακτωλού ποταμού. Μέχρι ήν έποχή του Φιλίππου του Β' ής Μακεδονίας, χρυσά νομίσματα κόβονταν μόνο σε περίοδο κρίσης. Στήν Άθήνα, ή πιό σημαντική νομισματοκοπή ήταν από τό άσήμε του Λαυρίου. Τά πρώτα νομίσματα είχαν μάλλον ακανόνιστο σχήμα. Έτσι, ήταν εύκολο γιά όποιον μικροπρατεώνα ήθελε νά κόψει μιάν άκρη πολύτιμου μέταλλου. Αϊώνες άργότερα, βρέθηκε λύση στό πρόβλημα αυτό: τά νομίσματα απόκτησαν κανονικό κυκλικό σχήμα και άκόμη άργότερα, στό πλάι τους χαραχτήκαν κάβητες γραμμές.

Ο χρυσός στή χριστιανική έποχή

Άκόμα και τώρα που ή τιμή του χρυσού έχει άνέβει σε μεγάλα ύψη, τό μέταλλο αυτό άρέσει όχι μόνο γιά ήν άξια του άλλα και γιά ήν όμορφιά του. Έκτός άπό ήν σπανιότητά του που τό κάνει πολύτιμο, ό χρυσός έ-

χει ήν ιδιότητα νά μήν όξειδώνεται και ή αίώνια λάμψη του μοιάζει με του ήλιου. Αυτό άκριβώς τό χαρακτηριστικό του έδωσε μιά συμβολική άξια που συναντάμε από ήν αρχαιότητα μέχρι ήν τέχνη των νεωτέρων χρόνων. Τά άρχαία χρυσά άφιερώματα των θεών ής Αϊγύπτου, των Σκυθών, ής Έλλάδας και ής Ρώμης, με νέα μορφή, μπαίνουν στους χριστιανικούς ναούς. Οί εκκλησίες κοσμούνται με χρυσά άντικείμενα, καντήλια, ιερά σκεύη, τά χειρόγραφα και οι είκόνες γίνονται χρυσοποίκιλα και οι κληρικοί φορούν χρυσοκέντητα άμφια και βαρεία κοσμήματα.

Άν μελετηθούν όπως τούς άξίζει, ή μορφή και ό συμβολισμός των πολύμορφων χρυσών άντικειμένων μπορούν νά μάς δώσουν πολλές και ποικίλες πληροφορίες. Ποιά ήταν ή τεχνολογία κάθε έποχής, πώς έλυωναν τό μέταλλο, πώς τό δούλευαν, τί κράματα χρησιμοποιούσαν. Ποιούς έμπορικούς δρόμους άκολουθούσαν ό χρυσός και τά κοσμήματα. Ποιά ήταν ή μόδα ής κάθε έποχής και από που δεχόταν επίδράσεις. Με ποιούς κοινωνικούς και μεταφυσικούς συμβολισμούς ήταν έπιφορτισμένο σε κάθε έποχή τόσο τό ίδιο τό μέταλλο όσο και τό χρυσό άντικείμενο.

Α.Λ.

Οί φωτογραφίες είναι του Γ. Σημηριώτη

The Gold, Sources and Techniques

Gold, in Greek mythology, is connected with countries of the East: even today we mention the Paktolos or Chryssorroia river, the sand of which was mixed with the precious metal. Besides the gold dust of the rivers that contain silver, there is also the mineral gold, found in the veins of rocks. In the Greek territory, various sources of gold are mentioned, but all were poor and were soon exhausted. The study of golden objects (jewels, coins, textiles, paintings, mosaics) can supply us with a vast information about the techniques used in antiquity. The various techniques characterizing exclusively the goldsmith's work were quite early developed (ex. filigree and granulation).